

АЛЕКСАНДАР ГАТАЛИЦА

МУВЕ У НЕДЕЉНО ПОПОДНЕ

Нигде недеља није била тако бела и прозрочна, тиха и лепљива, заправо тако мртва као у Преку. Људи и животиње знали су да је то светиња и сви гласови, шумови и дамари некако су се утишавали тог дана. Само су црвенооке муве ту и тамо неувиђавно прелетале собе спуштајући своје ножице на уштиркане чипкане чаршаве и старе браонкасте фотографије. Недеља је била дан када су, причало се, и часовници радили спорије, јер Пречани су свим данима у седмици радили веома напорно, од ујутру до увече, те су недељом баш желели да се посвете нечем другом. Нису они тим данима обилно ручавали, па потом спавали после подне као они што заправо и не раде много радним данима. Нису, попут многих грађана, чистили кола, нити тимарили коње. Не, Пречани су се недељом одмарали тако што су одлазили некуда далеко, у непознатим правцима.

Пречани су напосто нестајали недељом. Неке од њих било је лакше пронаћи. Затекли би се у башти под гранама својих бресквика или вишњика, но то су обично били неки метењаци, закерала или улична спадала, заправо они које су Пречани звали вандрокаши. Неки други, тек свега нешто мало бољи од њих, завлачили су се до малинових или јагодиних жбунова и тамо легали на црвенкасто прашњаво морско дно, без престанка тужно гледајући у огромну плаву капу неба над Преком. Па и ти су у ствари били песници, наклапала и слабићи.

Прави Пречани, угледни домаћини из све четири професије, били су другачији. Облачили су се свечано, под блиставо белим крагнама завезивали сомотске пантљике старинских крвата у стилу Франца Листа и потом нестајали. Својим женама, које о њиховим недељним одласцима нису знале ништа или готово ништа,

говорили су да иду да се одмарају. Али где, то многе Уљарке, Српарке, Словарке или Рустичарке никад нису сазнале. Можда су и пожелеле да се обавесте и тако дају на вољу свом урођеном љубопитству, али свака знатижеља ледила им се на уснама при самој помисли да могу да сазнају где то њихови мужеви иду.

А они су одлазили. У групама. Појединчано. У паровима. Комшија комшију држећи под руку. Састајали су се увек у исто време крај капија, значајно један другом климали главама, скидали шешире у знак поздрава, мрмљали нешто што су само они најближи разумели, и потом напуштали домове до увече. И мој отац чинио је исто, и деда и стричеви. Сви одрасли препознавали су се по томе. Црно одело, бела крагна и црни шешир за изласке, пантљика под избријаним подваљком... Деца и жене нису смели на тај начин да се одевају, нити одмарају. Нико није утврдио зашто. Било је то због неког неписаног прастарог закона, за који се није знало када је уведен. Жене и деца једноставно нису могли недељом да напуштају куће и упућују се било куд.

Ми смо остајали у празним кућама и гледали оне муве зеленкастих крилаца како лутају по соби. Тако сам морао да чиним и ја. Читав дан био сам осуђен на друштво оних сметењака који су остајали по баштама. Могао сам да се вратим у кућу, али тамо се није дешавало ништа занимљиво. Баш ништа. Мајка је пролазила нечујна око мене, штиркала чаршаве и пеглала их пеглом у којој је стављала ужагрене коцкице угља. Муве су се такмичиле у слободним дисциплинама, понеки поета што недеље проводи међу малинама и јагодама свраћао би сав исфлекан воћем које је баш јео и читао нам неку од својих последњих умотворина које је звао песмама.

Био сам љут, признајем. Заједно са мојом Тетицом једино сам ја знао да је рат голубова управо спречен, а одрасли ме још нису примали у своја тајновита друштва. Решио сам да пре времена сазнам куда они то иду, а у томе ми је помогао нико други до једна мува. Мала мува, никаква мува, кржљава мува свиленастих прозрених крилаца – рекло би се сасвим неважна мува.

Била је то само на први поглед обична мува. Једног поподнева приметио сам је готово случајно. У почетку се није разликовала од других: очи црвене као оно угљевље којим је мајка пунила пеглу, крилица прозрочна, ножице чланковите, рекло би се не нарочито чисте. Ипак, то је била нека посебна мува. Убрзо сам то схватио. Она није летела попут осталих њених другарица. Није се освртала и застајкивала као мува без главе. Не, та најинтелигентнија од свих мува очигледно је имала неку намеру. Веома брзо почео сам да је разликујем од њених осталих заходских познаница.

Летела је сасвим равно, што је за муву, признаћете, била прилична реткост. Тачно од старе витрине са стакленим вратима, до кревета прекривеног дебелом дуњом и назад. Затим, супротним правцем, под правим углом на претходни: од иконе Светог Николе до завесице пред вратима. Била је то необична мува, а ја тако глуп дечак. Колико је само дана тако летела од комоде до дуње и од иконе до завесице, а ја ништа нисам приметио само зато што сам био увређен и љут.

И како је само била срећна када сам је напокон опазио, пошто сам одбацио планове да подигнем све Пречанске голубове на старије и одустао од туцета још горих замисли. Најзад сам приметио да је другачија. Била је више него весела и истог тренутка одредила нову путању. Сада је прелетала од мајчине старе шиваће машине „Сингер” до орманчета у коме се налазио пекмез, па онда под правим углом: од фиде за супу коју је моја мајка вазда сушила до мог рамена. Храну није ни додиривала јер ни сама није могла бити уверена да су јој ножице чисте, али је желела да ми јасно покаже да је паметнија од других и да, штавише, има неку тајну коју жели да ми повери.

Е, ту су настали проблеми. Нико још међу Пречанима није комуницирао са мувама другачије до оним кратким: „Бог вас убио”, или „Идите у виле очине” али то и није била нека комуникација, већ једино клетва коју обичне муве нису баш разумеле до краја, све док их нешто не би плеснуло и за трен прекинуло танушни живот. Шта је моја посебна мува желела да ми саопшти? Била је то збиља мука, јер та мала летачица по много чему је била интелигентнија од мене, што је зачас пробушило и издувало моје дечачко самољубље. Најзад, она је крила тајну коју је желела да повери мени, а не обрнуто.

Морао сам да се стрпим и почнем да учим. Најпре сам савладао шта значи „да”, а шта „не”. Када сам погрешно чинио мува је летела од сингерице до пекмеза и притом некако бесно и претеће зујала. Када сам погађао шта мисли – да, кад сам исправно закључивао шта једна обична мува мисли, летела је она од резанаца за супу (пазила је да их не пипне) до мог рамена. Био је то први корак, а онда смо мува и ја наставили да напредујемо. Све ређе је летела у бесном правцу сингерица–пекмез, а све чешће се спуштала на моја рамена. По правилу смо вежбали само у мртва недељна попонева, када ни ја, а изгледа ни она, нисмо имали паметнија посла. Након неколико недеља ја сам најзад схватио.

Мува је летела по читавом Преку. Сазнала је где се налази хранилиште Тетициних голубова, где извиру наше највеће реке, где се завршава некадашње морско дно, па и то где се састају старији

Пречани. Да ми открије где се хране голубови није хтела ни да чује, јер ваљда су сви они ипак били некако сабраћа по летењу. Са састајалиштем одраслих била је нешто мекша. Упозорила ме је на свом језику, који сам у међувремену сасвим добро савладао, да могу бити кажњен, чак одбачен из српарске комуне, но како ја нисам одустајао, одлучила је да ми удовољи.

Пошли смо једне недеље, рано поподне, када се мало тога разликовало од уобичајеног. Тог недељног јутра отац није ништа приметио. Обукао је нову кошуљу са снеговито уштирканом крагном, помиловао ме по коси и завезао сомотску машну у облику пантљика. Дугачку косу на потиљку ишчешљао је, пребацио је иза уха и зализао је уљем за косу које је мирисало на камфор. Гледао сам га из прикрајка како се пажљиво спрема и смејуљи се. Он ни не помишља, говорио сам у себи, да ћу данас сазнати куда иде.

И тако је и било. Отац је ставио црни шешир широког обода, закопчао сако са четири дугмета, ставио српарску значку у ревер и кренуо. Сат или два касније, када се све умирило и моја мајка отишла да нахрани гуске и морке на валов, изашао сам и ја. Испред мене, на метар или два, летела је моја мува – најпаметнија мува на свету – и показивала ми пут. Читавом нашом улицом до краја, па потом у суседну десно, њом без застајкивања све до краја нашег градића, затим неким ораницама, по благо заталасаном морском дну, крај прастарих шкољки заосталих из слане воде која се повукла и испод малих водопада на обронцима једине планине која се у Преку уздизала.

Већ сам се уморио, кад је и моја мува застала. На тренутак се вртела као да је заборавила да је најгенијалнија мува која је црвеним очима гледала на свет и Прек. Освртала се око себе, обезглављена кривудала и уопште понашала се као свака обична мува. Посматрао сам је задихан и нескривено преплашен да ћу остати без водича баш сада кад сам стигао на сама врата састајалишта одраслих. Покушао сам нешто да је питам и подсетим на обећања која ми је упутила претходних дана, али она није хтела ни да чује. Зунзала је, зврјала, брундала попут бумбара и брујала расрђена више него што сам је икад раније видео.

Напокон, као да се досетила и пошла право у једну шпиљу. Појурио сам за њом, уплашен да је тамо у мраку нећу разазнавати, нити успети да је пратим. Али пролаз је био кратак и чим смо ушли, на другој страни приметили смо танку траку светла која је очигледно била излаз. Појурили смо без даха и тамо застали. Мува је само застала и зујала задовољно, као да жели да каже: „Ето, видиш да сам знала прави пут”.

Ја сам за то време грцао у узбуђењу. Чинило ми се да ћу се онесвестити. Доле су били сви одрасли Пречани које сам знао: и комшија Јозеф са браћом Карлом и Хенцеом и рођак Серхије са очухом и татин колега Јанко са својима. Били су ту и многи, многи други. Заправо сви који су се недељом ујутро облачили истоветно као и мој отац. Неки су се шетали крај малих шарених кућа, неки су промицали сањалачки се јављајући онима унутра, неки трећи су већ седели на праговима станишта која као да су била направљена од кекса и чоколаде. Читав посебан свет постојао је у том недељном одморишту одраслих Пречана. Била је то столетна насеобина, са улицама, трговима, доњим и горњим градом.

Најчудније од свега биле су тамошње куће: минијатурне, са малим баштама ограђеним црном оградом од кованог гвожђа, баштицама у којима су се уместо цвећа изгледа гајиле пластичне играчке, бело омалане кућице за птице и дрвене луше шарено обојене као оне шећерне. Свака од кућа била је тако мајушна да је у њу могао стати само један човек, па ни он унутра није могао устати, већ је сневачки седео на веома украшеној столици, какве су могле израдити само рустичарске руке вештака из Прека. А куће оних унутра имале су све, иако су биле тако мајушне. Издалека, где сам стајао, могао сам видети прозоре са уредним завесицама, црвене црепове у облицима и бојама зреле скуване цвекле; чак и димњаке, иако је било очигледно да ниједна бледа прилика, која је из неког мени тада још непознатог разлога становала тамо, није унутра ложила никакву ватру, нити кувала на неком шпорету на шапурике.

Журим да запишем све што сам приметио, да због огромног узбуђења које осећам нешто не бих заборавио. По улицама које су биле исто тако разнобојне, са лампионима налик отвореним калиним цветовима, шетали су само они које сам познавао. Били су онако уредни и озбиљни, поздрављали једни друге скидањем шешира и овде-онде обилазили понеку кућицу, у којој се очигледно налазио неко њима познат. Тако су изгледали они изван кућица, а они унутра? Ти су ми били непознати. Никад нису излазили, као што ни они напољу никад нису улазили у кућице. Пречани унутар кућерака само су гледали кроз отворена вратанца својих патуљастих насеобина, али чинило се да никог не опажају, већ онако гледају кроз све оне који се мичу напољу. Били су бледи, са мрким цеповима подочњака. Посматрали су већином једну тачку, готово се и не обазирјући на оне споља који су се око њих ужурбано тискали. Чинило ми се да им је драго што виде своје и желели би да им помогну, али да им и најмањи покрет, свака изговорена реч

представља ужасну тешкоћу, те добро размишљају шта би казали и говоре само када их упитају, те када они имају шта да поруче.

Старци из кућица очигледно нису никуд излазили годинама. Били су слаби, оскудно одевени као они стари Грци и Римљани. Старачка кожа преливала им се у млохавим наборима преко наслона и рукохвата једине столице са којом су, учинило ми се, већ били срасли. Уплашили су ме њихови упали образи и зелени печати који су им се овде-онде видели по раменима и рахитично кривим леђима. Кроз прозорчиће сам им приметио ноге танке као барско пруће, и већ сам помислио да побегнем, али онда сам угледао очи тих у кућерцима и запазио како су оне још живе и младе. Тим ужареним свицима стогодишњаци и двестагодишњаци анемично и безвољно, но ипак задовољно, посматрали су скупину оних који су се те недеље окупили око њиховог минијатурног станишта.

И стварно, сви одрасли били су ту, као на неком сабору или поселу. Око сваке кућице скупило се по неколико њих. Једни су ужурбано поправљали понешто на крову и савршено непотребном димњаку свог старог, други су га чешљали и кратили му нокте, а трећи се припремали да му поставе одабрана питања, тако спремна да би старина из кућице могао да одговори само са „да” или „не”. Постављање питања био је изгледа нарочит ритуал. Први међу окупљенима приближио би се окованим вратанцима, отворио би их и јавио се једином станару кућице. Затим су се оном унутра приближавали остали који су и те недеље стигли. Они су заправо само извиривали кроз малени довратак, тек колико да би им старац изнутра видео лица. Веома брзо затим окретали су се раду, а најстарији од окупљених би постављао питања.

Тек у том тренутку схватио сам чија реч покреће Прек. Онај који је хтео нешто да пита, приближио би се старцу важно и изрекао питање гласно, говорећи веома отегнуто. Потом би сачекао, не знам колико, чинило ми се изузетно дуго. Најпосле би приближио ухо сасвим до уста оног у кућици и напето слушао. Стогодишњак изнутра напрегао би се до крајњих граница и једино се по кретањима његових помодрелих и стврднутих усана могло разазнати је ли рекао „да” или „не”. Онај који се налазио напољу ту вест је одмах преносио својима околу и они су сваки одговор примали с необичним одобравањем. Но најстарији испред кућице није се базирао. Брзо би се нагињао и постављао још које питање. Лако се могло закључити зашто му се журило. Онима што су вечно седели на јединој столици сваке недеље могло се поставити свега неколико питања.

После тога они би окренули главу и то је био знак да се кућица мора затворити на седам дана. Било је затварање вратанаца на

многим кућицама те недеље и за мене опомена да морам пожури-ти и с мојом паметном мувом вратити се кући пре оца и деде, али нисам могао одолети. Пожурио сам још на тренутак да видим где су моји. Ишао сам око ове чудне насеобине, тражећи без реда, јер у граду кућерака није владао исти ред као у нашим улицама. Тамо доле, у низији, где су налазиле многе лицидерске кућице, нисам их видео. На брдашцу их такође није било. После многих лутања, најзад сам их нашао. Стајали су крај три куће у низу. У једној сам с муком препознао прадеду, кога сам познавао само с фотографија из старих ратова. У другом кућерку су изгледа била још сувља и жућа лица мојих предака. Никог нисам препознао, јер су сви они на својим столицама очигледно седели већ вековима.

Били су то ваљда мој чукундеда, аскурђел и остали...

Али више нисам смео да вирим. Ни тренутка нисам смео да останем. Потрчао сам као зверка назад ка оном пролазу где ме је чекала паметна мува и заједно с њом пожурио у правцу града. Већ сам пролазио крај првих кућа и чуо кере како лају за мојим трагом и батом, када сам у гостионици на углу опазио чудног човека. Незнанац је имао густе уфитиљене бркове, образе румене као у пивопија, а поглед проницљив и опасан. Управо је од гостионичара поручивао криглу црног пива и плаћао је необичним страним сребрњацима, када сам приметио да носи дубоке чизме скитарке и прсник проткан златним нитима. У цепчету са стране беласао се ланац цепног сата кога је овај незнацац често вадио и загледао се у његове казаљке као да неког важног чека.

Ко је он и кога чека, сазнаћу касније.

Овог пута тај странац беше одговоран што сам трагично одоцнио. У кућу сам стигао после мог оца и деде и већ сам чуо како ме дозивају. Тада сам у магновењу утрчао у башту и легао задихан под жбун малина, баш уз једног од оних песника. Попрскао сам се на брзину згњеченим малинама и направио се да ми се изузетно свиђа његова последња поема коју је рецитовао уз малу лиру.

Ту су ме и пронашли. Отац није казао ништа. Само је промрљао за себе: „Још једна црна овца у породици”.